

УДК 372.48

ЗАВДАННЯ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ПРОЦЕСІ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ**С. В. Долецька**

В статті сформульовані завдання патріотичного виховання молодших школярів в процесі краєзнавчої роботи, розкрито їх зміст, визначено структуру патріотизму.

Ключові слова: *патріотизм, патріотичне виховання, краєзнавча робота, початкова школа, молодші школярі, завдання патріотичного виховання.*

Українська держава сьогодні приділяє велику увагу краєзнавству, пов'язуючи його розвиток з сучасною школою та вихованням патріотизму. Про це свідчать Укази Президента України „Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні”, Концепція громадянського виховання особистості та Міжгалузєва програма „Пізнай свою країну” на 2007–2012 рр. [2]. Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України та Національною Академією педагогічних наук проводиться робота з розробки науково-методичного забезпечення шкільного краєзнавства. Невід'ємною частиною краєзнавчої роботи є патріотичне виховання. Своєчасне визначення завдань патріотичного виховання – необхідний етап такої роботи.

Нові тенденції вітчизняного патріотичного виховання представлено в роботах О. Вишневського, О. Губко, Є. Зеленова, П. Кононенка, О. Коркішко, В. Кузя, Ю. Руденка, В. Сипченка, Б. Ступарика, Б. Чижевського, К. Чорної, Г. Шевченко, Л. Штефан, П. Щербаня. Краєзнавство як засіб виховання розкрито в багатьох роботах вітчизняних дослідників (Л. Березівська, Т. Бондаренко, Г. Гуменюк, М. Ігнатенко, Р. Науменко, Т. Цвірова, В. Прокопчук, О. Сухомлинська, П. Тронько).

Аналіз нормативних актів, психолого-педагогічних досліджень, сучасного стану патріотичного виховання у початковій школі засвідчив наявність суперечностей між:

– необхідністю активізації роботи з громадянського виховання у початковій школі та відсутністю на практиці універсальної для всіх

регіонів України загальної ідейної основи патріотичного виховання молодших школярів;

– неможливістю створити ефективну систему патріотичного виховання молодших школярів традиційними способами та нагальною потребою в такій системі;

– недостатнім застосуванням на практиці засобів шкільного краєзнавства та значним потенціалом краєзнавчої роботи у справі патріотичного виховання;

– необхідністю поєднання зусиль усіх суб'єктів виховної діяльності в справі патріотичного виховання молодших школярів та фактичним ігноруванням цього процесу сім'єю, громадськими об'єднаннями, органами місцевого самоврядування, культурними установами в полікультурних регіонах України.

Метою цієї статті є визначення змісту завдань патріотичного виховання молодших школярів у процесі краєзнавчої роботи.

Метою патріотичного виховання молодших школярів засобами краєзнавчої роботи вважаємо формування в учнів уявлення про малу батьківщину як частину Великої Батьківщини, про її цінність для нього нарівні з родиною, про її неповторність і красу.

Перше завдання – формування уявлення про малу батьківщину як складову Великої Батьківщини в географічному, культурному, історичному і політичному аспектах. Інакше кажучи, дитина повинна засвоїти ієрархію понять „особа” → „сім'я” → „рідний край” → „Мала батьківщина” → „Велика Батьківщина” на наочних образах. Це передусім, просторові уявлення про Батьківщину, які дитина отримує в ході краєзнавчої екскурсії; уявлення про національну і культурну своєрідність Батьківщини, яка з'являється перед ним в етнографічних образах рідного краю; часові уявлення про старовину тих об'єктів, які оточує дитину (місто, село, край, країна). Важливу роль відіграє політичний аспект – ідея України як незалежної демократичної держави, міста як самоврядованого суб'єкта внутрішньодержавних стосунків. Проте слід сказати, що політичний аспект тут не може мати самостійного значення через вікові особливості молодшого школяра.

Друге завдання – переконання дитини у необхідності єдності всіх регіонів України, соборності українського суспільства. Це завдання прямо витікає з сучасних проблем українського суспільства й спрямовано на подолання його роз'єднаності. Ідея соборності України

повинна сформуватись у дитини за допомогою взаємозв'язку послідовних понять: „особа” → „сім'я” → „рідний край” → „Мала Батьківщина” → „Велика Батьківщина”. Саме засоби краєзнавства дозволяють показати Україну в усій її природній, культурній, національній своєрідності й історичній єдності. Дитина повинна засвоїти ідею про те, що загальне трагічне історичне минуле є важливим елементом, що поєднує всі регіони та етноси в Україні, всіх її громадян.

З'ясування зв'язку між минулим, сьогоденним і майбутнім на прикладі малої батьківщини є *третім завданням*. Зазначимо, що в Україні, на відміну від інших країн, в початковій школі не викладається навіть пропедевтичний курс історії, тому методи краєзнавства відіграють найважливішу роль у формуванні деякого уявлення дитини про історичне минуле. Наприклад, краєзнавча екскурсія, по-перше, створює інтерес до подальшої пізнавальної діяльності в цьому напрямі, по-друге, дозволяє пов'язати минуле, сьогодення і замислитися про майбутнє. Проте молодшим школяром цей зв'язок може бути сприйнятний лише в наочних історичних образах минулого рідного краю (міста, вулиці, домівки).

Виховання у дитини любові до Батьківщини, рідного краю, міста, вулиці, домівки, сім'ї; виховання почуття гордості за її минуле та ідеї відповідальності за майбутнє – є *четвертим завданням*. Патріотичне почуття – це, передусім, любов, прихильність, захоплення, гордість, прагнення до пізнання, бажання перетворювати, покращувати, тобто готовність до активного служіння. Таке почуття може дати тільки стійке й цілеспрямоване пізнання, яке виявляється в яскравих образах, що запам'ятовуються, і спрямоване на позитивне оцінювання свого міста, краю, країни. Саме засоби краєзнавства здатні виконати це завдання для дитини молодшого шкільного віку.

Формування любові до рідної національної культури та пошани до культури інших народів, які живуть в Україні, стає *п'ятим завданням* патріотичного виховання молодших школярів у процесі краєзнавчої роботи. Патріотизм тісно пов'язаний з національною ідентифікацією – ототожненням себе з тією або іншою національною групою. Найбільш простим способом ідентифікації є почуття приналежності до тієї або іншої нації. В умовах відсутності ефективної системи патріотичного виховання криза ідентичності батьків відтворюється в наступних поколіннях, про що йшлося вище. Через вплив батьків, що не змогли

кризу ідентичності, у дітей може виникнути недовіра до всіх елементів держави, а разом з тим і до школи як носія національно-державних ідей, до історії своєї країни й свого регіону. На нашу думку, засобами подолання кризи довіри можуть виступати нетрадиційні способи, методи й прийоми, якими є засоби краєзнавства. Різноманітність етносів, місто кожного з них в українському суспільстві, своє місто серед представників конкретного етносу – ці уявлення дитина отримує й засвоює через низку понять „особистість” → „сім’я” → „рідний край” → „мала батьківщина” → „Велика Батьківщина”.

Процес формування понять має певні закономірності. У психолого-педагогічних працях зазначаються такі з них:

- формування понять у свідомості учнів – складний і тривалий процес: учні не відразу опановують поняття, а поступово засвоюють його зміст, зв’язки і стосунки з іншими поняттями;
- засвоєння понять відбувається успішніше, якщо здійснюється зв’язок із поняттями інших наук;
- одночасно з процесом формування нових понять іде процес поглиблення змісту раніше сформованих понять; при цьому розкриваються нові сторони понять, їх зв’язки і відносини;
- довгий час наукові ознаки поняття у свідомості учнів поєднуються з життєвими уявленнями, що утворилися до цілеспрямованого формування понять під керівництвом учителя в процесі вивчення основ наук [3;7].

Найбільш важливою ми вважаємо ідею про поступовість процесу формування понять.

На різних етапах розвитку суспільства поняття патріотизму набувало нового змісту. Проте залишалися незмінними такі його головні риси: любов до Батьківщини, дотримання її інтересів; боротьба за свободу, честь і славу України; любов до народу, сім’ї; відстоювання й відродження рідної мови, науки, освіти, культури, мистецтва, духовних традицій народу; зміцнення дружби між народами.

У педагогічних дослідженнях виділяється зовнішня й внутрішня структура патріотизму, яка складається з декількох компонентів.

Зовнішня структура: патріотичні почуття (любов до всього рідного, відповідальність за свою Батьківщину); національна гідність людини; потреба в задоволенні національних інтересів; патріотична свідомість на основі національної свідомості, розуміння своєї ролі в

суспільстві; національний такт і толерантне ставлення до людей інших національностей; бажання й потреба в накопиченні, збереженні та передачі національних культурних цінностей; готовність до патріотичної діяльності [5].

Внутрішня структура: перший, поверхневий рівень, – природна любов до свого народу як до великої сім'ї; любов до рідного слова, рідної природи; другий – осмислення патріотизму, усвідомлення обов'язку перед народом, готовність стати на захист його інтересів; третій – переплетення любові до рідного, близького з усвідомленням свого обов'язку перед народом; це прагнення, готовність служити Батьківщині [1].

Структуру патріотизму можна уявити через відношення:

– *відношення до себе:* національна самосвідомість, честь, гідність, щирість, доброта, терплячість, чесність, порядність;

– *відношення до людей:* толерантність, національний такт, милосердя, благородство, справедливість, гостинність, відкритість, щедрість, готовність допомогти; усвідомлення своєї приналежності до народу як його представника; відповідальність перед своєю нацією;

– *відношення до Батьківщини:* віра, надія, любов, громадянська відповідальність, вірність, готовність стати на захист, бажання працювати для розвитку країни; піднімати її міжнародний авторитет, пошану до Конституції й законів держави; гордість за успіхи держави, біль за невдачі, громадська активність та ініціативність;

– *відношення до національних цінностей:* володіння українською мовою, бажання і потреба в накопиченні, збереженні й передачі сімейних і національних звичаїв, традицій, обрядів; дбайливе ставлення до національних багатств, рідної природи; сприяння розвитку духовного життя українського народу; шанобливе ставлення до національних і державних символів; почуття дбайливого хазяїна своєї землі.

Спираючись на дослідження, слід зазначити, що патріотизм виступає як інтегрована єдність почуттів, переконань і діяльності [1;4;6].

Проведене дослідження дозволило встановити, що в патріотичних почуттях відбивається ставлення особистості до своєї держави, її минулого, сьогодення та майбутнього. Патріотичні переконання містять у собі знання, поєднані з щирою впевненістю в їхній істинності.

Патріотична діяльність реалізується в історико-етнографічній пошуковій роботі, пізнавальній діяльності, праці.

Таким чином, завданнями патріотичного виховання молодших школярів у процесі краєзнавчої роботи є:

- формування в молодших школярів уявлення про малу батьківщину як складову Великої Батьківщини в географічному, культурному, історичному й політичному аспектах;
- переконання дитини в необхідності єдності всіх регіонів України, соборності українського суспільства;
- з'ясування зв'язку між минулим, сьогоденням і майбутнім на прикладі малої батьківщини;
- виховання у дитини любові до Батьківщини, рідного краю, міста, вулиці, домівки, сім'ї; виховання почуття гордості за її минуле та ідеї, відповідальності за майбутнє;
- формування любові до рідної національної культури та пошани до культури інших народів, які живуть в Україні.

Подальшого детального розгляду потребує вдосконалення методик та краєзнавчо-пошукової роботи у патріотичному вихованні учнів; обґрунтування та вдосконалення форм і методів роботи з патріотичного виховання в умовах модернізації виховного процесу в початковій школі.

Література

1. Вугрич В. Л. До питання про критерії патріотичної вихованості учнів // Теоретико-методичні засади виховання і соціально-педагогічної реабілітації учнів загальноосвітніх шкіл : зб. наук. праць. – К. : Ін-т проблем виховання АПН України, 2001. – С. 83–92.
2. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995. – № 6. – С. 18–25.
3. Малиновская Н. И. Формирование у младших школьников представлений и понятий о характерных чертах русского народа : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Малиновская Наталья Игоревна. – Красноярск, 1999. – 156 с.
4. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник. – К. : Кондор, 2007. – 656 с.
5. Петронговський Р. Р. Формування патріотизму старшокласників у позанавчальній виховній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.07 „Теорія і методика виховання” / Петронговський Роман Рафаїлович. – К. , 2002. – 21 с.
6. Сидоров А. А. , Прохорова М. В. , Синюхин Б. Д. Педагогіка : учебник для

студ., аспірантов, преподавателей / А. А. Сидоров, М. В. Прохорова, Б. Д. Синюхин. – М. : Терра-Спорт, 2000. – 272 с.

7. Усова А. В. Формирование у школьников научных понятий в процессе обучения / А. В. Усова. – М. : Педагогика, 1986. – 176 с.

В статье сформулированы задания патриотического воспитания младших школьников в процессе краеведческой работы, раскрыто их содержание, определена структура патриотизма.

Ключевые слова: патриотизм, патриотическое воспитание, краеведческая работа, начальная школа, младшие школьники, задания патриотического воспитания.

In the article the tasks of patriotic education of junior schoolchildren are set forth in the process of regional work, their maintenance is exposed, the structure of patriotism is defined.

Keywords: patriotism, patriotic education, regional work, initial school, junior schoolchildren, tasks of patriotic education.

Долецька Світлана Валентинівна – асистент кафедри історії і правознавства Євпаторійського інституту соціальних наук Кримського гуманітарного університету (м. Ялта, АР Крим, Україна).

Рецензент – Шевченко Алла Миколаївна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри української мови і літератури Євпаторійського інституту соціальних наук Кримського гуманітарного університету (м. Ялта).

УДК 37.37

ПРИЗНАЧЕННЯ СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Є.А. Зеленов

В статті аналізуються місце та роль університету у сучасних умовах глобалізаційних процесів, визначаються основні тенденції розвитку університетської освіти.

Ключові слова: глобалізаційні процеси, університет, вища школа.

Університети з'явилися в Європі в середньовіччі. Само це поняття трактувалося як „самокерована спільнота викладачів і учених, чис